

**СУДДЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

вул. Жилянська, 14, Київ, 01033

Професорові кафедри кримінального
та кримінального процесуального
права Національного університету
„Києво-Могилянська академія“,
члену Науково-консультативної ради
Конституційного Суду України,
докторові юридичних наук,
професорові

Миколі ХАВРОНЮКУ

Шановний пане Миколо!

До Конституційного Суду України звернувся Гнезділов Сергій Олексійович із клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) частину восьму статті 176, абзац восьмий частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 4 вересня 2025 року відкрила конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України частини восьмої статті 176 Кодексу, а щодо конституційності абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кодексу – відмовила у відкритті конституційного провадження.

Згідно з частиною четвертою статті 59 Закону України „Про Конституційний Суд України“, для забезпечення повного й об’єктивного розгляду справи та ухвалення Конституційним Судом України обґрунтованого рішення прошу Вас висловити позицію стосовно питань, порушених у конституційній скарзі Гнезділова С.О.

Додаток: копія конституційної скарги на 4 арк.

З повагою

суддя-доповідач

Василь ЛЕМАК

ВИСНОВОК
за конституційною скаргою
Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності
Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176
Кримінального процесуального кодексу України

I. Суть конституційної скарги

1. Гнезділов С.О. як суб'єкт права на конституційну скаргу звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційним положення, зокрема, частини восьмої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. Згідно з нею (у редакції Закону від 1 грудня 2022 року), «під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402-405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті».

У пункті 5 частини першої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України визначено запобіжний захід у виді тримання під вартою.

На думку суб'єкта права на конституційну скаргу, оспорюваний припис КПК України ставить «військовослужбовців в нерівне становище та прирівнює їх під час дії воєнного стану до особливо небезпечних злочинців, що становлять загрозу суспільству..., що є нічим іншим, як дискримінація за сферою діяльності» і «суперечить принципу рівності перед законом (ст. 24 Конституції України). Внаслідок чого порушено без належного обґрунтування право скажника на свободу і особисту недоторканність, гарантоване статтею 29 Конституції України».

2. Щодо неконституційності (як про це зазначає суб'єкт права на конституційну скаргу) частини восьмої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України зазначу таке.

II. Дослідження

3. Не можна говорити про порушення права скажника, гарантованого частиною другою статті 29 Конституції України, оскільки у цій статті визначено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом¹. Як відомо з обставин справи, скажника взято під варту за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

¹ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Водночас можна говорити про порушення прав скаржника, передбачених деякими іншими статтями Конституції України, з огляду на таке.

5. Рішенням у справі за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича, Бая Анатолія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України від 19 червня 2024 р., № 7-р(П)/2024² Конституційний Суд України визнав такою, що відповідає Конституції України (є конституційною), частину шосту ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з якою «під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 109-114⁻², 258-258⁻⁶, 260, 261, 437-442 Кримінального кодексу України, за наявності ризиків, зазначених у ст. 177 цього Кодексу, застосовується запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті» [тримання під вартою].

Обґрунтовуючи пропорційність запроваджених законодавцем обмежень, Конституційний Суд України зазначив наступне:

6.1.... ст. 176 Кодексу Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14 квітня 2022 р. № 2198-IX доповнено частиною шостою задля захисту національних інтересів України, захисту української державності....

Унаслідок таких законодавчих змін за частиною шостою ст. 176 Кодексу запобіжний захід у вигляді тримання під вартою застосовують лише під час дії воєнного стану, за наявності ризиків, визначених ст. 177 Кодексу, до осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні певного переліку злочинів (ст. 109-114⁻², 258-258⁻⁶, 260, 261, 437-442 КК України), а саме:

– злочини проти основ національної безпеки України (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; фінансування дій, учинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України; державна зрада; колабораційна діяльність; пособництво державі-агресору; посягання на життя державного чи громадського діяча; диверсія; шпигунство; перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань; несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану);

– злочини проти громадської безпеки (терористичний акт; втягнення у вчинення терористичного акту; публічні заклики до вчинення терористичного акту; створення терористичної групи чи терористичної організації; сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму;

² URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-24#Text>

фінансування тероризму; перетинання державного кордону України з терористичною метою; створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення);

– злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни; порушення законів та звичаїв війни; застосування зброї масового знищення; розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення; екоцид; геноцид).

Конституційний Суд України вбачає правомірною мету, з якою законодавець доповнив частиною шостою ст. 176 Кодексу, маючи намір посилити захист суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності, обороноздатності, державної, економічної й інформаційної безпеки України за рахунок установлення вказаною нормою Кодексу тимчасово (на період дії воєнного стану) особливого порядку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочинів, які за тяжкістю й характером є наднебезпечними в умовах воєнного стану.

6.2. Конституційний Суд України, перевіrivши частину шосту ст. 176 Кодексу на відповідність вимозі домірності, звертає увагу, що під час обмеження права на свободу та особисту недоторканність потрібними є не будь-які менш обтяжливі для прав і свобод осіб заходи, а лише ті, які здатні досягти правомірної мети на якісному рівні.

Відповідно до Кодексу «завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» (ст. 2); «під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом» (частина перша ст. 12).

Конституційний Суд України з урахуванням наведеного та з огляду на приписи ст. 131, частин першої, третьої ст. 176, ст. 177, частини першої ст. 183 Кодексу наголошує, що запобіжні заходи у кримінальному провадженні використовують для забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного або обвинуваченого, тримання під вартою є винятковим і найбільш суворим серед таких запобіжних заходів, як особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, оскільки під час його застосування особу позбавляють свободи. Водночас такий запобіжний захід порівняно з указаними більш м'якими запобіжними заходами за певних умов може стати єдиним дійсно дієвим й обґрунтованим запобіжним заходом для виконання

завдань кримінального провадження, зокрема, в умовах воєнного стану, коли забезпечення правопорядку в державі ускладнено, а масові загрози життю і здоров'ю людей, іншим їхнім засадничим правам і свободам надвисокі. За таких умов без тримання особи під вартою, особливо якщо така потреба зумовлена тяжкістю й характером злочинів, у яких підозрюють або обвинувачують особу, наявністю ризиків, визначених ст. 177 Кодексу, практично неможливо буде забезпечити виконання цією особою процесуальних обов'язків, запобігти її спробам переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду, іншій неналежній процесуальній поведінці, що перешкоджатиме здійсненню кримінального провадження або й зовсім унеможливить його й створюватиме у зв'язку із цим загрози низці публічних інтересів.

Конституційний Суд України зауважує, що застосування за частиною шостою ст. 176 Кодексу під час дії воєнного стану запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до особи, яку підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки, людства та міжнародного правопорядку, за наявності ризиків, визначених ст. 177 Кодексу, є потрібним засобом для забезпечення ефективності розслідування цих злочинів і виконання завдань кримінального провадження в умовах воєнного стану, що обумовлено потребою посиленого захисту суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності, обороноздатності, державної, економічної й інформаційної безпеки України».

6. Таким чином, Конституційний Суд України визнав конституційним схоже положення частини шостої ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України, що передбачає обмеження у виді застосування запобіжного заходу виключно у вигляді тримання під вартою до осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні певного переліку злочинів, з урахуванням сукупності п'яти обставин, а саме того, що запроваджене законодавцем обмеження:

1) має тимчасовий характер, оскільки може бути застосоване лише під час дії воєнного стану;

2) є пропорційним, оскільки спрямоване на досягнення правомірної мети – посилити захист суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності, обороноздатності, державної, економічної й інформаційної безпеки України, і відповідає визначеним законом завданням кримінального провадження;

3) є особливим, оскільки може застосовуватися лише до осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочинів, які за тяжкістю й характером є наднебезпечними в умовах воєнного стану. Їхня надзвичайна небезпечність може бути поясненою цінністю об'єкта, на який здійснюється посягання – не просто національна безпека України, а самі її основи, не просто громадська безпека, а безпека від тероризму, не просто міжнародний правопорядок, а власне мир, безпека людства та міжнародний правопорядок у тій його частині, яку підривають найбільш серйозні міжнародні злочини;

4) може застосовуватися виключно за наявності ризиків, визначених статтею 177 Кодексу;

5) може застосовуватися до будь-яких осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні зазначених злочинів.

7. Слід також згадати, що у Рішенні у справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чорнобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України від 25 червня 2019 р. № 7-р/2019³ Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини п'ятої ст. 176 КПК України.

Цим положенням Кримінального процесуального кодексу України, пізніше скасованим Верховною Радою України, було передбачено, що «запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260, 261 КК України».

Автори скарг стверджували, що оспорюваним положенням Кримінального процесуального кодексу України фактично встановлено презумпцію, за якою наявність підозри у вчиненні окремих злочинів обумовлює виключну необхідність обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без права на обрання іншого запобіжного заходу. На думку суб'єктів права на конституційні скарги, цей підхід є дискримінаційним, оскільки ставить осіб, щодо яких обирається такий запобіжний захід, у нерівні умови порівняно з тими особами, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні інших злочинів аналогічного ступеня тяжкості.

Конституційний Суд України погодився з ними.

У пункті 4 мотивувальної частини Рішення, зокрема, зазначено:

«Із аналізу частини другої ст. 29 Конституції України вбачається, що винятків стосовно підстав застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, пов'язаних із тяжкістю вчиненого нею злочину, немає. Тобто, навіть коли йдеться про злочини, що посягають на національну безпеку України чи громадську безпеку, наявність вмотивованого судового рішення для тримання особи під вартою, яка підозрюється чи обвинувачується у їх вчиненні, є обов'язковою.

... положення частини п'ятої статті 176 Кодексу допускає застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі суто формального судового рішення, що порушує принцип верховенства права. В оспорюваній нормі обґрунтовується необхідність тримання під вартою тяжкістю злочину, що не забезпечує балансу між метою його застосування у кримінальному провадженні та правом особи на свободу та особисту недоторканність.

Конституційний Суд України неодноразово вказував, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2

³ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text>

мотивувальної частини Рішення від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016). Проте, на думку Конституційного Суду України, законодавець, встановивши виключно такий запобіжний захід, як тримання під вартою, щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258-258-5, 260, 261 КК України, не дотримав зазначених вимог».

8. Частину п'яту ст. 176 було виключено з КПК України на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану» № 2531-IX від 16.08.2022⁴.

Проте, цю ж ідею було знову реалізовано шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» № 2198-IX від 14.04.2022⁵, згідно з яким ст. 176 КПК України доповнено новою частиною 6 аналогічного змісту. Відповідно до неї (в редакції станом на 17 червня 2025 року) під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-2, 258–258-6, 260, 261, 437-442-1 КК України, *за наявності ризиків, зазначених у ст. 177 КПК України*, застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

9. На відміну від обмеження, передбаченого частиною шостою ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України, обмеження, передбачене частиною восьмою ст. 176 цього Кодексу, хоча і є тимчасовим, але:

1) є непропорційним, оскільки, як визначив Конституційний Суд України у Рішенні від 25 червня 2019 р. № 7-р/2019, «в оспорюваній нормі обґрунтовується необхідність тримання під вартою тяжкістю злочину, що не забезпечує балансу між метою його застосування у кримінальному провадженні та правом особи на свободу та особисту недоторканність»;

2) є дискримінаційним, оскільки ставить осіб, щодо яких обирається такий запобіжний захід, у нерівні умови порівняно з тими особами, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні: а) інших злочинів аналогічного ступеня тяжкості і навіть б) більш тяжких злочинів;

3) може застосовуватися без врахування ризиків, визначених статтею 177 Кодексу;

4) може застосовуватися лише до окремих, визначених категорій осіб, оскільки суб'єктами злочинів, передбачених статтями 402-405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, є виключно військовослужбовці. Згідно з частиною другою статті 401 Кримінального кодексу України, за відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби

⁴ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2531-20#Text>

⁵ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text>

транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом (зокрема військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів), а за статтями 402 і 403 Кримінального кодексу України – також поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях;

5) допускає застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі суто формального судового рішення, що порушує принцип верховенства права.

10. Усе зазначене порушує права скаржника, передбачені частиною першою статті 8 («В Україні визнається і діє принцип верховенства права»), частиною першою статті 29 («Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність»), частиною першою статті 28 («Кожен має право на повагу до його гідності») і частиною першою та другою статті 24 («Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками»), частиною третьою статті 22 Конституції України («При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод»)).

III. Висновок

11. Положення частини восьмої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України не відповідає Конституції України (є неконституційним).

**Професор кафедри кримінального
та кримінального процесуального права
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
член Науково-консультативної ради
Конституційного Суду України,
доктор юридичних наук, професор**

М.І. Хавронюк

inbox@ccu.gov.ua

Від: Mikola Khavronuk <kunorvahk@gmail.com>
Надіслано: 20 жовтня 2025 р. 18:06
Кому: inbox@ccu.gov.ua
Тема: На вих. № 359-005-16/3366 від 6 жовтня 2025 року
Вкладення: Висновок М. Хавронюк по Гнезділову. НаУКМА.pdf

Судді Конституційного Суду України

Лемаку В.В.

Шановний Василю Васильовичу!

Направляю підготовлений мною висновок за конституційною скаргою Гнезділова С.О.

Додаток – на 7 арк.

З повагою -

Микола І. Хавронюк

